

Pòrtic

Premi Carles Rahola d'assaig 2013

Martí Domínguez El somni de Lucreci

Una història de la llibertat
de pensament



Martí Domínguez

El somni de Lucreci

Una història de la llibertat del pensament

Premi Carles Rahola d'assaig 2013

Pòrtic

Un jurat format per Ignasi Aragay, Glòria Granell, Josep Lluch,
Jordi Nadal i Mariàngela Vilallonga va atorgar
a aquesta obra el XXXIV Premi Carles Rahola d'assaig,
que convoca la Fundació Prudenci Bertrana.

Primera edició: 2013

Primera edició en aquesta col·lecció: novembre del 2024

© 2013 Martí Domínguez

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions, SLU, Pòrtic

Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

ISBN: 978-84-9809-581-4

Dipòsit Legal: B. 12.392-2024

Fotocomposició: Edilínia, SL



La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.

La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.

En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.

A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

SUMARI

Introducció. El regne o les tenebres	13
I. La llum de Lucreci	17
II. Estranyes figures	31
III. Bestiaris de poetes	45
IV. La primavera	59
V. El nou instrument	75
VI. L'essència de les coses	89
VII. L'arca de Noè	111
VIII. El nou Adam	127
IX. El somni de Demòcrit	149
X. L'home màquina	169
XI. Harmonies de la natura	181
XII. Tot de les petxines	201
XIII. Quadrumans transformats en bimans	223
XIV. Feliç és qui viu per a comprendre	239
XV. <i>I think...</i>	265
XVI. Quina classe de monstre és la gota de llavor de la qual procedim?	295
XVII. Som màquines de gens	317
Epíleg. La condició humana	331
Segon epíleg. La condició posthumana	337
Bibliografia	361
Índex onomàstic	371

LA LLUM DE LUCRECI

«El terror i l'obscuritat de la ment no han de ser aclarits pels raigs del sol i els raigs resplendents del dia, sinó per l'aspecte i la llei de la natura; el primer principi del qual establim ara: res no ha eixit mai del no-res pel poder diví».¹ Aquesta frase tan potent i sentenciosa és de Titus Lucretius Carus, de la seua obra fundacional *De rerum natura*. Potser aquesta obra, homenatge fervent a Epicur, Demòcrit i Heràclit, és el primer esforç per crear una cosmogonia crítica, basada en el cultiu de la ciència i de la raó i no en les creences: el primer gran assaig, redactat en bells versos llatins, dedicat al seu amic Gai Memmi, on es busca la raó del perquè de les coses, del perquè de la natura i de l'home. Com Lucreci diu: «Pretendre que és per als homes que els déus han creat el món, és pura bogeria». Lucreci (a qui m'agrada denominar «el poeta naturalista») escriu tan bé com raona, i el seu pes en la història de les idees és cabdal. Henry Adams adverteix que un mestre mai no sap on acaba la seua influència sobre els estudiants, i d'igual manera mai no podem estar del tot

1. Per a les citacions de Lucreci seguisc la traducció del Dr. Joaquim Balcells (Editorial Catalana, 1923). També he consultat la versió castellana d'Eduard Valentí.

segurs d'on acaba la influència lucreciana sobre la gestació intel·lectual d'Occident.

Lucreci ens adverteix que res no ha estat creat per la mà divina, i coincideix amb Jacques Monod quan afirma que l'home, com la resta d'éssers vius, és fruit de l'atzar. La ciència, el coneixement de la natura, és l'únic que pot salvar l'home. I escriu al seu amic Memmi, fill d'una nobilíssima família romana, un llarg poema compulsiu, de 7.415 versos en hexàmetres dactílics, on hi ha el desig preclar d'explicar «la raó última del cel i dels déus» i de revelar «els elements primers de les coses, amb els quals la Natura crea els éssers, els nodreix i els fa créixer, i els transforma de nou un colp destruïts». El poema de Lucreci és fruit del desig de convèncer l'amic estimat i admirat i, per això, està imantat d'una rauxa, d'una valentia, d'una pruija que l'aboca a sincerarse, a dir el que realment pensa, sense prevencions, sense acceptar cap imposició intel·lectual. Ens parla des de la més absoluta llibertat del lliurepensador i el que ens diu és formidable.

Sabem molt poc de les circumstàncies de la vida de Lucreci. Fins i tot, alguns autors han arribat a veure una mena de «conspiració de silenci» per part dels seus contemporanis i successors. Sabem que va nèixer vora l'any 99 aC, i que va morir quaranta-quatre anys després, cap al 15 d'octubre de l'any 55 aC. És sorprenent el misteri que envolta aquest gran poeta, però en una crònica compilada per sant Jeroni, aprofitant molts elements de Suetoni, podem llegir en l'any 94 aC: «Naix el poeta Titus Lucreci. Després d'haver enfollit a conseqüència d'un filtre amorós i d'haver escrit, en els intervals de la bogeria, diversos llibres revisats per Ciceró, es va suïcidar als quaranta-quatre anys d'edat».

Això del filtre amorós, com molt encertadament remarca George Santayana, sembla una dada apòcrifa, i més per a algú tan racionalista com Lucreci. Però el que és cert és que la seua obra està sadollada de melancolia, d'un desencís, d'un clímax fruit de la passió, i que el desengany i la desesperació poden haver-lo conduït al suïcidi. Santayana indica que no hem de lamentar gaire la nostra ignorància sobre la vida de Lucreci, i que la seua obra el protegeix: «Lucreci s'ha fet idèntic a la seua obra», conclou. Tanmateix no sabem si fou la desesperació la que el va conduir a escriure aquelles planes a vessar d'idees agosarades, que tant colprien la posteritat, ni si foren les turmentades circumstàncies de la seua vida, i aquell final dramàtic, les que varen posar un vel dens a la seua biografia. Virgili no el citaria mai, almenys de manera explícita, al seu poema sobre l'agricultura, i Horaci mai no pronunciaria el seu nom, quan resulta evident que Lucreci ha inspirat, si no cisellat, molts dels seus versos i pensaments. Alguns autors han vist al·lusions semiocultes a Lucreci en les *Bucòliques* i les *Geòrgiques*, i interpreten que Virgili temia citar el nom del poeta maleït, possiblement perquè estava prohibit per la política cultural imposada per l'emperador August. Tan sols Ovidi, més lliure de prejudicis que ningú, no dubta a enaltir-lo a *Els amors*: «Els versos del sublim Lucreci hauran de perir tan sols en el dia que el món s'entregue a la seua destrucció».

Siga com siga, Constant Martha, al seu preciós estudi sobre Lucreci, assegura que la teoria del suïcidi del filòsof és una falòrnia creada pels seus furibunds detractors, i que vol ser alliçonadora per a tots els que tinguen velleïtats atees i lliurepensadores. De la mateixa opinió és el professor de la universitat de Sevilla Francisco Socas, que troba en aquesta

llegenda un clar desig de desacreditar el poeta, i amb la seua bogeria anul·lar cada vers del poema (ja que l'autor no sap el que diu). Per a Constant Martha, el desconeixement de la vida del filòsof és més aviat una altra conseqüència de la seua doctrina: «Haurà posat en pràctica un dels més importants preceptes d'Epicur, que és aquest: "Oculta la teua vida"». Així, doncs, l'home Lucreci s'amaga conscientment de les mirades de la humanitat i tan sols ens mostra la seua obra immortal.

De rerum natura consta de sis grans parts. El Llibre Primer s'inicia amb una oda a Venus d'una inconmensurable bel·lesa: «Mare dels Enèades, goig dels homes i dels déus, Venus nodridora, que sota les esteles errívols del cel pobles d'éssers el mar portador de naus i la terra fructífera!» («Aeneadum genetrix, hominum divomque voluptas...», diu el primer i poderós hexàmetre llatí). Com assenyala Stephen Greenblatt, en *El gir* (2011), en el procés de generació, destrucció i regeneració, l'univers és intrínsecament sexual, i Venus hi apareix com el gran motor de totes les coses: «Puix ets tu sola que governes la naturalesa, i sense tu no sorgeix res en els divins límits de la llum». I a ella s'encomana vibrantment el poeta: «...desitjo que em siguis protectora en els versos que tracto d'escriure sobre la natura i els quals vull adreçar al nostre Memmius, que tu, oh deessa, en tot temps volgueres que excellís ornat de totes virtuts».

Segueix una lloança d'Epicur, on s'hi deixa de manifest la necessitat de conrear la llibertat de pensament i el desig d'alliberar-se del jou de la religió: «Quan la vida humana, als ulls de tot, jeia aterrida opresa per la feixuga religió, [...]

el primer, un grec, un home mortal, gosà aixecar en contra els seus ulls». Tot al llarg del Llibre Primer, explica extensament la fonamentació de la seua doctrina, segons la qual res no pot haver estat creat pel poder diví. Lucreci justifica la credulitat dels homes pels fenòmens que passen al món que aparentment no tenen una explicació clara ni evident, i que el poble associa al «numen diví». Tanmateix, «quan haurem vist que no pot res ésser creat del no-res, aleshores ja esbrinarem rectament el que se'n segueix, i d'on cada cosa pot ésser creada i de quina manera sense intervenció dels déus». La força retòrica de Lucreci és admirable, així com la capacitat de persuasió que posa a tots els seus arguments, que cauen com martells sobre les idees sense base o fonament. Durant el Llibre Primer insisteix en la idea cabdal que «res no pot ser creat del no-res, car les coses necessiten sèmens per a ser creades». Al llarg de les planes d'aquesta part inicial exposa la tesi atòmica de Demòcrit i Empèdocles, en què tot està constituït per àtoms, en un nombre infinit i de manera indestructible; ataca amb virulència Anaxàgores per dubtar d'aquesta hipòtesi i també refuta la idea d'Heràclit que tot prové del sol: «Però, jo pregunto, com pot haver-hi tan variades coses si són creades només pel foc pur?». Tot allò ho empedra amb apòstrofs a l'amic Memmius, d'un lirisme encès, com ara quan li diu: «he volgut exposar-te el nostre sistema en el llenguatge suau i eloqüent de les pèrides, i preparar-lo amb la dolça mel de la poesia». O quan clou el primer llibre amb aquesta recomanació: «Així portat, aniràs instruint-te en aquesta obreta; que una cosa s'esclareix amb altra, perquè una nit orba no et prengui el camí i vegis les últimes causes de la natura; talment els fets porten llum a les coses». Evidentment, qui és «així portat» és el lector mateix,

que assisteix amb una certa estupefacció a la posada en solfa de tot, al senzill i aclaparador avanç de com «els fets porten llum a les coses».

Dues són, doncs, les sentències que recorren insistentment aquest primer llibre: «res no naix del no-res» i «res no torna al no-res». Aquesta visió materialista de la natura es complementa durant el Llibre Segon, dedicat al moviment dels àtoms i de com aquests adquireixen qualitats. Lucreci argumenta hàbilment en els dos primers llibres que l'àtom, tot i massa menut per a ser percebut, no és per això menys real, i cal acceptar la seua existència malgrat ser invisible. La idea dels àtoms (que literalment significa indivisibles) és una de les idees més preclares i esborronadores de l'antiguitat: en el moment de parlar de com deixen espais entre ells, de manera que el buit és la part de l'espai que no està ocupat per aquests, Lucreci assoleix versos de gran bellesa. Segons ell, seguint al seu mestre Epicur, la naturalesa experimenta sense cessar, i l'únic que és necessari és un desviament mínim que permeta que els àtoms xoquen entre ells (el que el poeta denomina *clinamen*): i així és com crea la natura, gràcies a aquelles alteracions, desviacions i interaccions dels àtoms.

D'aquesta manera, el visionari Lucreci ho redueix tot a matèria i buit. I al mateix temps, aquest materialisme tan radical l'impelleix a considerar la pluralitat de mons en l'univers, amb la necessitat que hi haja vida extraterrestre: «Cal confessar que hi ha, en altre lloc, altres agrupaments de matèria, talment aquesta del nostre món, els quals l'èter reté amb abraçada àvida. A més, quan la matèria és prou preparada, quan el lloc és a posta, cap força ni cap causa no privaria, sens dubte, que les coses prenguessin forma i esdevinguessin». I per tant conclou: «...cal confessar que hi ha a

altres parts de l'espai, altres terres que no són la nostra i races d'homes diferents, i d'espècies de feres».

Els Llibres Tercer i Quart estan consagrats a la psicologia epicúria, i són potser els que menys interès tenen per al nostre propòsit. Lucreci explica com l'ànima està formada d'elements materials i és, per tant, mortal. Aquesta mortalitat de l'ànima faria *De rerum natura* anatema per als cristians. Potser les pàgines més brillants són les consagrades a parlar de l'amor, on dedica tot un llarg conjunt de versos a explicar les afliccions dels amants, en un to encès, que per moments és vertaderament impúdic, com ara quan parla de la fecunditat: «La manera com s'acompleix la mateixa dolça voluptat és de moltíssima importància, perquè es creu generalment que és conforme a la postura dels animals quadrúpedes com la dona concep millor, ja que així els gèrmens poden atényer llurs llocs, gràcies a la inclinació del pit i a l'aixecament dels lloms». Lucreci s'entreté descrivint les pruïges dels enamorats, els perills de Venus, l'emboirament que produeix la passió i com cada amant veu la seua estima amb els ulls més favorables. I en aquest punt fa una descripció irònica que té alguna cosa de llista de Leporello:

La negra és de color mel, la deixada pudent i negligida, la d'ulls verds, una Minerva; tota ella de cordes i fusta, una gasela; la nana, la pigmea, és una de les Gràcies, un granet de sal; l'alta i gegantina, és un esbalaïment i plena de majestat. La balbuça, que no pot dir paraula, xerroteja; la muda, és modesta; la geniüda, odiosa i xerraire, una flama. Esdevé un gràcil amoret aquella que no pot viure de magror i la que ja és morta per la tos, una delicada. Però, una de grossa i mamelluda, és la mateixa Ceres després d'infantar Bacus; la camusa és una Silene i una Sàtira; la

llaviüda, el petó mateix. Però fora llarg si volgués dir la resta d'aquest gènere.

Però és, sens dubte, el Llibre Cinquè el més famós de l'obra, dedicat al nostre món. Lucreci dubta de nou que aquest pugui ser una obra de Déu, i postilla que més aviat és fruit de la natura, que alhora veu imperfecta, plena a vessar de defectes: «la natura no ha estat de cap manera disposada per a nosaltres per obra dels déus: de tants defectes és dotada!». També pensa que l'univers és mortal («el cel i la terra han conegut un principi i els espera la ruïna») i aporta proves sòlides d'aquest pensament. Explica la formació de la terra com «una aglomeració de matèria» i veu l'univers format per terbolins atòmics, en constant interacció dels àtoms.

Tanmateix el que potser resulta més inesperat és la percepció materialista de les espècies i els pensaments de caire evolutiu que hi exposa. Lucreci, segurament seguint Empèdocles (autor d'un poema *Sobre la naturalesa* del qual es conserven tres-cents cinquanta versos), vaticina una selecció dels més aptes, amb l'extinció de les espècies menys favorables. L'origen de la vida el situa en la terra; primer varen aparèixer les plantes i els arbres, i els varen seguir els animals terrestres. Els éssers vius hagueren a poc a poc d'adaptar-se al seu entorn, sent necessari el lent concurs del pas del temps. Aquells individus que posseïen alguna qualitat que els permetera superar les condicions ambientals sobreviurién, i els menys aptes desapareixerien:

És necessari que moltes espècies d'animals morissin aleshores i no poguessin, reproduint-se, forjar una descendència. Perquè

tots els que veus péixer-se de les aures vitals han tingut o l'astúcia, o la força, o finalment la rapidesa, que des del començament del temps han protegit i conservat llur nissaga. I n'hi ha molts d'altres que per llur utilitat subsisteixen encomanats a la nostra cura i posats sota la nostra tutela.

Lucreci parla, doncs, de l'adaptació dels éssers vius als distints ambients i de com la domesticació també pot servir a la conservació de l'espècie. Tot allò viu té una raó natural per a existir: tots els éssers vius que «veus péixer-se de les aures vitals» sobreviuen per la seua força o per la tutela interessada dels homes. Dos postulats clarament darwinians:

En primer lloc, la raça cruel dels lleons i les altres espècies feres s'han mantingut per llur força, les guineus per llur astúcia i els cérvols per la fuga. En canvi, els cans de son lleuger i de cor fidel dins el pit, i totes les espècies nascudes de sement traginera i al mateix temps els ramats llanuts i les races de bestiar banyegaire, tots han estat posats sota la tutela dels homes, Memmi. [...]

I així els animals que no eren prou forts, o prou útils per a l'home, s'han extingit, «la natura reduí a la mort tota l'espècie». Lucreci justifica l'extinció de les espècies per l'activitat constant de la natura que «transforma totes les coses i les obliga a mudar-se. Un cos es fa pols, i es decandeix afeblit pel temps; després un altre creix en el seu lloc i surt de l'obscuritat». Aquesta doctrina de la supervivència dels més aptes ja era present en el pensament grec; abans de Lucreci, Aristòtil creu que Empèdocles ja l'havia anunciat en els seus fragments referents a l'home i a la resta d'éssers vius. No obstant això, com assenyala oportunament Román Alcalá,

la novetat de Lucreci rau en la descripció de la capacitat de perfecció d'algunes espècies adaptant-se al medi per a sobreviure.

I, per això mateix, Lucreci dubta de l'existència d'éssers fabulosos mitològics, que tindrien mescla d'elements de distints animals, com ara el centaure. Açò li sembla del tot improbable, ja que no es podrien reproduir, ni alimentar-se, ni ser biològicament possibles. Lucreci utilitza el pensament evolutiu, i racionalista, per a desfer aquests mites i falòrnies:

Veiem, en efecte, que cal el concurs de moltes circumstàncies perquè les espècies, propagant-se, puguin forjar llurs nissagues: de primer, que hi hagi pastura, després una sortida per on la sement genital pugui brollar dels membres distesos; en fi, perquè la femella pugui unir-se al mascle, que tots dos posseeixin òrgans adequats per a escanviar entre ells plaers compartits.

Per a Lucreci, l'alimentació i la reproducció són les dues peces clau sobre les quals se sustenten totes les espècies: la pastura i l'acte de Venus. I insisteix: «La terra ha creat debades monstres i prodigis que ha posat en el món, ja que la naturalesa impedeix el seu creixement, i no podent assolir aquesta flor de l'edat tan desitjada, ni trobar aliment, ni unir-se per l'acte de Venus». I fa un pas més: «Però els animals als quals la naturalesa havia negat qualsevol moviment, siga per a viure lliures per ells sols, siga per a fer-nos algun servei a canvi del qual atorgaríem a la seua raça aliment i seguretat sobre la nostra espècie, tots aquells oferien sens dubte als altres una presa indefensa i un segur botí, travats com estaven tots ells per les cadenes de llurs destins fins al dia en què la naturalesa terminara l'extinció de l'espècie».

Ernst Mayr, al llibre *El creixement del pensament biològic* (1982), assegura que és erroni veure en aquestes idees de Lucreci un precedent de l'evolucionisme. També és d'aquesta opinió Gordon Campbell, i en *Lucreci sobre creació i evolució* (2003) relativitza la importància de les idees evolutives lucrecianes. Potser el judici d'aquests autors és massa sever; altres, com Andrew White, Martin Smith o Alban Winspear, en els seus amplis estudis biogràfics sobre Lucreci, no dubten a situar-lo com a antecedent preclar del pensament biològic modern. Siga com siga, aquesta imatge evolutiva l'acompanya amb la gènesi de la humanitat, i realitza una llarga i imaginativa exposició de com l'home va abandonar la selva, com va conquerir el foc, com es va assentar en un territori, domesticant espècies salvatges i conreant cultius, la qual cosa duria aparellada l'inici de la monogàmia i el naixement de la família. En molts aspectes, aquesta explicació del tot materialista dels inicis de la humanitat té continguts indubtables de modernitat. A parer d'Andrew White, autor del conegut llibre *Història de la guerra de la ciència amb la teologia en la cristiandat* (1896), Lucreci roman com un dels autors més profètics de la història de les idees. Per al poeta naturalista, la lluita és consubstancial a l'home:

Les armes antigues foren les mans, les ungles i les dents, i també les pedres i les branques, esqueixos de les selves, i la flama i el foc de seguida que foren coneguts. Més tard, les propietats del ferro i del bronze foren descobertes. [...] Amb el bronze treballaven el sòl de la terra, i amb el bronze mesclaven les onades de la guerra, i sembraven ferides a balquena, i rapien bestiar i camps; perquè tot allò que es trobava nu i inerm, cedia fàcilment als que eren armats. Després, de mica en mica, aparegué l'espasa de

ferro, i l'espectacle d'una falç de bronze esdevingué un objecte de menyspreu; i amb el ferro començaren a fendre el terròs, i s'igualaren les sorts de la incerta guerra.

Resulta del tot sorprenent la capacitat quasi preternatural de Lucreci per a albirar els orígens de la humanitat, i la seua percepció, freda i desenganyada, de la naturalesa humana. Com observa Boyancé, Lucreci demostra que «és el mateix home qui construeix el seu infortuni» i que l'auto-destructivitat humana s'agreuja per la seua credulitat al davant de les fantasies i promeses que proporcionen les religions.

Finalment, en el Llibre Sisè s'ocupa dels distints fenòmens atmosfèrics i tellúrics (els trons, els llamps, els terratrèmols, etc.) i de la causa de les malalties i de les epidèmies. Acaba amb una brillant descripció de la pesta a Atenes, on aconsegueix traslladar al lector tota l'angoixa, desesperació i incertesa que causa l'arribada de l'epidèmia. En aquests passatges hi ha alguns dels millors versos, descrivint com els morts s'amuntonen en les cabanes, o com els moribunds s'arrosseguen fins a les fonts públiques, on s'atipen d'aigua fins a morir. El final del poema acaba descrivint la pira funerària i els crits de desesperació del poble: «...sobre pires aixecades per a altres posaven amb furiosos crits els cossos de llurs parents i atansaven les torxes per sota, barallant-se sovint amb molta de sang abans de consentir a abandonar els cossos».

Aquest final tan dramàtic i dur, tan inesperat, tan brusc, ha fet creure a alguns estudiosos que el poema havia quedat inacabat. «...multo cum sanguine saepe/ rixantes potius quam corpora desererentur» és l'acabament llatí del poema, aquell

que els copistes escrivien nerviosos, amb l'emoció d'haver finalitzat amb èxit la seua tasca, abans de concloure amb un «Explicit», que significava que el poema era íntegre, i inclús un «Lege feliciter» («Llegeix-lo a gust»). Potser és un final un poc forçat, amb aquell *desererentur* («abandonar») insòlit al final del vers, però en canvi enllaça amb el cant inicial a Venus, aquella oda a la fertilitat de la naturalesa. L'amor i la mort guien els passos de la humanitat, sembla dir-nos Lucreci. En qualsevol cas, a hores d'ara ningú no dubta del caràcter complet del text, malgrat que possiblement li faltava una última relectura i correcció.

Siga com siga, Lucreci, tot i transcorreguts més de vint segles, se'ns mostra com una veu sorprenentment actual, tocada d'una visió melancòlica, profunda i desenganyada. Sens dubte per això, per aquesta actitud esquerpa, analítica, plena de pessimisme, i alhora profundament materialista i atea, la seua obra ha estat molt contestada i perseguida al llarg del temps. Fou el gran enemic a combatre pels Pares de l'Església, perquè la seua filosofia representava una visió lúcida de l'univers, amb l'objectiu últim d'instruir els homes i alliberar-los del jou de la religió. Albert Camus ho va definir com la *révolte métaphysique*: amb Lucreci, el poble es rebel·la contra la condició que li ha estat atorgada en la creació, i s'hi destrueix la sagrada relació que unia els homes amb els déus. El llibre *De la natura* va substituir les velles cosmogonies, poblades de mites i de supersticions, per una història racional del món que tan sols atenia a les dades positives de la naturalesa.

Però, a més a més, Lucreci no sols va escriure un bell poema, sinó que també va fer el primer pas cap a una nova forma de pensar sobre la naturalesa i sobre l'home. Va dotar

de forma literària les idees de Demòcrit i Epicur, i això també és un gran èxit, perquè Epicur, igual que Plató i els socràtics, menyspreava la poesia i la considerava «mestra de l'error i de la falsedat», i recomanava als seus deixebles allunyar-se del seu conreu tant com fora possible. Com diu Francisco Socas, Lucreci va desobeir el Mestre i va demostrar que en això els filòsofs atomistes s'enganyaven i que era possible conciliar la millor poesia («la dolça mel de la poesia») amb la ciència més acurada. I amb el seu immortal poema, la humanitat va començar a abandonar les tenebres, convertint-se en un dels primers fars de la humanitat.